

Inskrypcje na ścianach kościołów w Banganarti jako źródło do studiów nad społeczeństwem i kulturą Nubii chrześcijańskiej

Popularnonaukowe streszczenie projektu

W środkowym biegu Nilu, pomiędzy pierwszą a szóstą kataraktą, rozciąga się kraina zwana Nubią. Współcześnie mieszkańcy Nubii są w olbrzymiej większości wyznawcami islamu, lecz od VI do XV wieku, to jest w czasach odpowiadających z grubsza europejskiemu średniowieczu, rejon ten należał do świata chrześcijańskiego. Istniały tam wówczas trzy chrześcijańskie królestwa - Nobadia, Makuria i Alwa - zorganizowane na wzór bizantyński i zachowujące śródziemnomorskie wzorce kulturowe przyniesione w czasach chrystianizacji w VI wieku. Po upadku królestw nubijskich ślady ich chrześcijańskiej cywilizacji zostały przykryte piaskami pustyni i ostatecznie popadły w zapomnienie. Dopiero intensywne badania archeologiczne prowadzone w latach sześćdziesiątych XX wieku w ramach akcji ratunkowej UNESCO związanej z budową wielkiej tamy w Asuanie pozwoliły wydobyć dziedzictwo Nubii chrześcijańskiej na światło dzienne. Do akcji ratunkowej włączyła się również polska misja archeologiczna pod kierownictwem profesora Kazimierza Michałowskiego. Dokonane przez nią odkrycie katedry w Faras dekorowanej unikatowymi malowidłami ściennymi było rewelacją na skalę światową i dało początek nowej dziedzinie archeologii – nubilogii. Od momentu odkryć w Faras polscy uczeni nieustannie uczestniczą w badaniach nad Nubią chrześcijańską prowadząc wykopaliska w Dongoli, stolicy chrześcijańskiego królestwa Makurii, leżącej w połowie drogi pomiędzy trzecią a czwartą kataraktą, a ostatnio także w Ghazali, ważnym centrum monastycznym w rejonie czwartej katarakty. Innym stanowiskiem z czasów chrześcijańskich badanym przez Polaków jest Banganarti, usytuowane kilka kilometrów na południe od Dongoli. Począwszy od 2002 roku Polska Połączona Ekspedycja do Doliny Nilu Środkowego kierowana przez doktora Bogdana Żurawskiego odsłania tam ufortyfikowane osiedle, którego centrum zajmuje kościół. Osiedle to istniało między schyłkiem VI a XV wiekiem, największy rozkwit przeżywając w okresie od XI do XV wieku. Funkcjonowało tam wówczas ważne centrum kultowe z kościołem pod wezwaniem Archanioła Rafała (tzw. górny kościół lub Rafaelion), przyciągające pielgrzymów z całego obszaru królestwa Makurii. Badania sondażowe przeprowadzone w Rafaelionie wykazały, że znajdowała się pod nim jeszcze jedna, starsza, budowla, tzw. dolny kościół, prawdopodobnie poświęcony również Archaniołowi Rafałowi. W obydwu kościołach zachowały się na ścianach liczne inskrypcje, których opracowanie jest głównym celem niniejszego projektu. W górnym kościele są to głównie napisy wydrapane przez osoby odwiedzające miejsce kultu Archanioła Rafała. Zawarte w nich informacje o autorach oraz modlitwy i inwokacje do patrona kościoła dostarczają barwnego obrazu społeczeństwa i kultury królestwa Makurii w schyłkowym okresie jego istnienia (XIII-XIV wiek). Pozwalają one wejrzeć w strukturę administracyjną królestwa, organizację kościoła nubijskiego, topografię kościelną rejonu Dongoli, wzorce panujące w nazewnictwie osobowym, strategię językowe, a także poziom znajomości pisma. W dolnym kościele mamy do czynienia przede wszystkim z napisami namalowanymi czarną farbą i zawierającymi teksty liturgiczne. Ich identyfikacja i rekonstrukcja pozwoli na lepsze rozpoznanie obrzędowości kościoła nubijskiego, która w wielu aspektach pozostaje dla nas nadal niejasna. Odczytanie i opracowanie inskrypcji z kościołów w Banganarti znacznie poszerzy obecny stan wiedzy o historii i kulturze chrześcijańskiej Nubii oraz życiu jej mieszkańców.